

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

КАПІНОС Геннадій¹, ЛАРІОНОВА Катерина²

¹Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-9995-1759>

e-mail: kapinosh@khmnu.edu.ua

²Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-4462-9858>

e-mail: K.Larionova@i.ua

В статті викладено сутність, проблеми управління сталим розвитком України крізь призму умов війни. Проаналізовані різні підходи до визначення поняття сталого розвитку і зазначено, що всі вони містять спільну ідею про те, що сталий розвиток передбачає задоволення потреб нинішнього покоління і, у той же час, враховує потреби та інтереси майбутніх поколінь, а також спрямований на гармонійне поєднання соціального, економічного та екологічного аспектів, задля забезпечення збалансованого зростання. Досліджено вихідні позиції забезпечення цілей сталого розвитку в Україні на момент початку війни та порівняно з цими позиціями проаналізовано перетворення у концептуальному сприйнятті їх досягнення на сьогодні. Зазначено, що в рамках сьогоденних подій в Україні, світовій спільноті доводиться переосмислити глобальні цілі сталого розвитку, а саме сконцентрувати свою увагу на соціально-економічній складовій процесу розвитку. Визначено, що руйнівні наслідки війни з росією виявилися критичними для майже всіх внутрішньоекономічних показників, що зумовило за принципом доміно реакцію дисбалансу усіх макроекономічних показників не тільки в Україні, але і в інших країнах світу. Зазначено, що на національному та регіональному рівнях війна в Україні створила серйозні перешкоди для досягнення таких цілей сталого розвитку, як подолання бідності, голоду; можливість здобуття якісної освіти; надання якісних послуг у сфері охорони здоров'я; досягнення благополуччя; надання доступу до чистої питної води та енергоресурсів тощо. Переосмислена концепція забезпечення сталого розвитку України під впливом військових дій повинна стати орієнтиром на в процесі швидкої відбудови критичної соціальної та економічної інфраструктури та забезпечити основу для середньострокових та довгострокових зусиль щодо відновлення і розвитку країни, а також виконання вимог для приєднання до ЄС.

Ключові слова: сталий розвиток, цілі сталого розвитку, управління сталим розвитком, продовольча і енергетична безпека, індикатори сталого розвитку.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-13>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Україна тривалий час активно підтримує впровадження Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року – міжнародного документу, прийнятого у 2015 році задля подолання бідності, захисту планети і забезпечення миру та процвітання для всіх людей вже до кінця нинішнього десятиліття. У 2019 році Президент України Володимир Зеленський підписав Указ щодо інтеграції 17 Цілей сталого розвитку у державну політику, як основу для досягнення сталого економічного та соціального розвитку для всіх українців за принципом «ніхто не залишиться без уваги».

При плануванні відновлення країни та економіки після війни Цілі сталого розвитку мають використовуватись як орієнтир для забезпечення якнайефективнішої відбудови України. Поряд з тим, що проблема забезпечення сталого розвитку багато років знаходиться у полі зору науковців та практиків, багато її питань залишаються відкритими і потребують подальших досліджень внаслідок її багатоаспектності, а також важливості та ступеня впливу на розвиток суспільства. На цей час не сформовано єдиного підходу до розуміння дефініції «сталий розвиток» як економічної категорії, різняться погляди науковців та практиків на його індикатори, шляхи, інструменти та механізми реалізації тощо. В той же час багато теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією XXI століття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації загалом.

Отже забезпечення сталого розвитку людства та України зокрема визнається сьогодні однією з найбільш значущих проблем, які стоїть перед світовою спільнотою та нашою країною.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням управління сталим розвитком займалися такі українські та зарубіжні вчені як І. Х. Ансофф, К. Боумен, О. С. Виханський, О.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухін, Г.Я. Гольдштейн, О.Г. Гранберґ, Д.С. Львів, Г. Мінцберг, Дж. Пірс, Р. Робертсон, А. Дж. Стрикленд, А.А. Томпсон, К. Хаттен, Д. Шендел, Дж. Хіґенс. Визнаючи важливість існуючих розробок і цінність отриманих

результатів, зазначимо, що подальшого розвитку потребують як теоретичні засади сталого розвитку в Україні та світі, так і прикладні питання щодо пріоритетів, інструментів, методів та механізмів його забезпечення в умовах сучасних трансформаційних перетворень під час війни.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення теоретичних засад сталого розвитку як сучасної парадигми розвитку людства, переосмислення його цілей та їх реалізації для України крізь призму негативних наслідків війни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття сталого розвитку має тривалу історію становлення, яка бере свій початок від наукових праць Вернадського В. І. про ноосферу, декларації першої конференції ООН з навколишнього середовища (1972 р.), де було зазначено зв'язок соціально-економічного розвитку з проблемами навколишнього середовища, наукових доповідей Римського клубу, в яких сформульовані ідеї переходу цивілізації до стану «глобальної динамічної рівноваги», до звіту Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку (1987 р.), конференції ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку в м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) у 1992 р., Всесвітнього саміту з питань сталого розвитку в Йоганнесбурзі (ПАР) у 2002 р. та теперішнього часу.

Появу терміну «сталий розвиток» (англ. sustainable development) пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Гарлем Бруннтланн, яка сформулювала його в звіті «Наше спільне майбутнє, що було підготовлено для ООН і опубліковано у 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку.

Варто зазначити, що слово «сталий» найточніше відповідає загальній думці концепції, але не є абсолютно точним перекладом українською мовою першого значення цього терміну. «Сталий розвиток» це переклад англійського sustainable development. «Sustainable» можна перекласти також як «життєздатний», «екологічний» чи навіть «невиснажливий». Це поняття має безліч трактувань і варіацій, але найпоширенішим є визначення Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку. Сталий розвиток визначається нею як розвиток, який «задовольняє потреби сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольнити свої».

Сталий розвиток розуміють як спосіб організації діяльності суспільства, за якою воно зможе існувати в довгостроковій перспективі. Він ставить за мету досягнення економічної та соціальної справедливості, збереження навколишнього середовища та відновлення використаних природних ресурсів.

Сутність сталого розвитку полягає у визначенні життєздатних схем, які враховують і збалансовують економічні, соціальні й екологічні аспекти людської діяльності. Ухвалюючи рішення фірми, громади і громадяни повинні враховувати не лише перспективу 10-20 років, а і віддалене майбутнє.

Ідея, що концепція сталого розвитку стосується лише екології, не зовсім правильна. Дана концепція набагато ширше, ніж просто турбота про охорону довкілля. Вона зачіпає всі сфери життя: економічну, соціальну та екологічну – тобто, екології відводиться лише третина уваги.

Центральне місце в концепції сталого розвитку відводиться людині сучасності та людині майбутнього. Як споживання різноманітних ресурсів, економічний розвиток або спрямованість інвестицій, так і охорона здоров'я, освіта, зайнятість, боротьба з бідністю – за цією концепцією всі аспекти розвитку суспільства мають узгоджуватись як і з сучасними так і з майбутніми потребами.

Для ефективного управління сталим розвитком для початку слід визначити, що саме розуміється під цим поняттям. В працях вчених та практиків існує багато підходів до його визначення (таблиця 1), але усі вони містять спільну ідею про те, що сталий розвиток передбачає задоволення потреб нинішнього покоління і, у той же час, враховує потреби та інтереси майбутніх поколінь, а також спрямований на гармонійне поєднання соціального, економічного та екологічного аспектів, задля забезпечення збалансованого зростання.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття сталого розвитку

Науковець / джерело	Визначення поняття сталого розвитку
Самуельсон П. [1]	Сталий розвиток – це врівноважений розвиток, за якого здійснюється здатність суспільства до саморегуляції

Герасимчук З. [2]	Сталий розвиток - це процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах протягом тривалого проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та поліпшення якості життя сучасних та майбутніх поколінь за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища
Тарасенко І. [3]	Сталий розвиток - це керований процес гармонічних, закономірних, цілеспрямованих змін, основним результатом якого є не лише економічне зростання та суспільний добробут, але й ощадне використання всіх видів ресурсів та збереження навколишнього природного середовища
Лібанова Е., Хвестик М. [4, с. 109]	Сталий розвиток - процес прогресивних, якісних змін економічного, соціального, екологічного потенціалу, які спрямовані на безпеку та гідне життя теперішніх і майбутніх поколінь за рахунок примноження, раціонального використання та споживання всіх видів ресурсів
Багров М. [5]	Сталий розвиток - гармонізація співвідношень трьох підсистем системи цивілізації - соціуму, економіки та довкілля
Нагара М. [6]	Сталий розвиток - це плюралістичний, комплементарний процес, що перебуває у взаємозв'язку з економічними, соціальними та екологічними системами, зумовлює їх динаміку і спрямованість з метою примноження і якісного зростання інтегрального соціально-еколого-економічного ефекту, збереження та збагачення навколишнього природного середовища
Ханова О., Скібіна С. [7]	Система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності

Підходи до тлумачення поняття «сталий розвиток» у цілому відображують ідею, що якість життя людей та стан суспільства знаходяться під впливом сукупності економічних, соціальних і екологічних факторів. Будемо розуміти під сталим розвитком процес розбудови держави на основі гармонічного поєднання економічної, соціальної та екологічної складових для задоволення потреб сучасних та майбутніх поколінь.

В основі сталого розвитку закладено паритет у відносинах у тріаді людина - господарство - природа. Поняття «сталий розвиток» узагальнює процес активізації ролі кожної людини в суспільстві, дотримання її прав і свобод, збереження навколишнього середовища, формування умов для відновлення ноосфери та її локальних екосистем, орієнтацію на зниження рівня антропогенного впливу на природу та гармонізацію розвитку людини в ній.

У 2015 році на саміті ООН були розроблені 17 цілей сталого розвитку. Документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» погодили лідери майже двохсот країн, включно з Україною. Сталий розвиток став загальною ідеєю, за якою світ домовився жити та видозмінюватися до 2030 року.

У відповідності до програмного документа план дій містить 17 цілей і 169 завдань. Країни мають вжити заходів для досягнення зазначених глобальних цілей. Цілі та завдання документу часто сформовані досить абстрактно і через це ступінь їх досягнення важко буде виміряти. Кожна держава вирішує самостійно, що робити і які методи застосовувати.

Україна, як учасник ООН, доєдналась до процесу забезпечення сталого розвитку. Перші два роки тривала адаптація цілей до українського контексту. В 2017 році була урядом була презентована доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», в якій Мінекономіки підготувало 86 національних завдань.

В 2019 році дану ініціативу підтримав чинний Президент, назвавши сталий розвиток - орієнтиром для стратегічних документів і бюджету. В 2020 році за даними Державної служби статистики України був підготовлений та презентований перед світовою спільнотою Добровільний національний огляд. За результатами проведеного дослідження, Україна досягнула прогресу у досягненні більшості цілей.

Указом Президента України від 30.09.2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» було визначено, що для забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та

якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина необхідно забезпечити дотримання сімнадцяти Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року. Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України [8].

З метою сприяння переходу України на засади сталого розвитку, законодавче та інституційне забезпечення системи публічного управління сталим розвитком, підвищення якості життя населення і досягнення економічної, соціальної та екологічної збалансованості розвитку України було розроблено проєкт Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року». У Стратегії практично відтворені індикатори (з їх поетапними цільовими значеннями) національних завдань цілей сталого розвитку, визначені у Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна», підготовленій у 2017 р. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. У доповіді наведено результати адаптації 17 глобальних цілей сталого розвитку з урахуванням специфіки національного розвитку, розроблено національну систему цілей сталого розвитку (86 завдань національного розвитку та 172 показники для їх моніторингу), що має забезпечити міцну основу для подальшого планування розвитку України та моніторингу стану досягнення цілей сталого розвитку [9].

Для формування концептуальних засад досягнення цілей сталого розвитку Україна запропонувала чотири базових складових осмислення 17 глобальних цілей: соціальну, економічну, екологічну, управлінську. Соціальна складова передбачає реалізацію певних дій в напрямках реформ, які здійснює наша держава у галузях охорони здоров'я, освіти, децентралізації; підвищення рівня життя населення; подолання бідності, надання якісної освіти населенню, заходи щодо збільшення середньої тривалості життя людей. В сукупності це становить базис людського капіталу України і виступає запорукою сталого розвитку у довгостроковому періоді.

Економічна складова цілей сталого розвитку в Україні передбачає посилення партнерства бізнесу і держави у сфері розвитку науки і впровадження інновацій, оновлення пріоритетів наукової та інноваційної діяльності в інтересах реалізації цілей сталого розвитку; реалізацію інфраструктурних проєктів; здійснення структурних змін в національній економіці шляхом диверсифікації, діджиталізації та ефективного використання наявних ресурсів; створення нових робочих місць.

Екологічна складова цілей сталого розвитку передбачає глибинні перетворення в екологічній політиці держави, припинення виснажливого використання природних ресурсів держави, розбудову системи управління та переробки відходів у відповідності до міжнародних стандартів природокористування.

Під управлінською складовою досягнення цілей сталого розвитку в Україні розуміють перезавантаження всієї системи державної влади на різноманітних рівнях управління як результат формування справедливої системи соціальних ліфтів, підвищення ефективності діяльності органів влади і місцевого самоврядування, забезпечення та підтримка гендерної рівності в українському суспільстві.

Варто зазначити, що реалізація процесів забезпечення цілей сталого розвитку в Україні почалася в момент, коли росія здійснила анексію частини території України. Окупація Криму, частини територій Луганської та Донецької областей агресором, яка розпочалася у 2014 році, вже тоді створила загрозу миру, безпеці та співробітництву не тільки в Європі, але й в усьому світі. У лютому 2022 року дані процеси набули катастрофічних масштабів – активні військові дії на території нашої держави, окупація нових територій, ракетні обстріли тощо призвели до значних людських втрат, знищення об'єктів державної, комунальної, приватної власності, порушення логістичних ланцюжків постачання, а як наслідок – величезних економічних втрат; спричинили колосальну за масштабами внутрішню і зовнішню міграцію, зниження рівня життя українців.

Вирішення проблем пов'язаних з тривалою військовою агресією росії проти України має стати суттєвим внеском у досягнення глобальних цілей сталого розвитку. Запорукою успішного досягнення цілей протягом десятиріччя може бути лише послідовна реалізація та моніторинг цілей сталого розвитку-орієнтованої політики та цілей сталого розвитку - бюджетування. Наша мета – досягнення цілей сталого розвитку шляхом наближення стандартів життя людей до середньоєвропейського рівня. Від цього залежить благополуччя як всієї країни у цілому, так і кожної сім'ї, кожної людини, кожної дитини [10].

Цілі сталого розвитку формують основу для визначення пріоритетів розвитку України, а також є дієвим способом залучення фінансової підтримки задля підвищення стійкості та

відновлення країни. Цілі сталого розвитку є рамкою, що підвищує ефективність Уряду України та допомагає забезпечити високу продуктивність і краще співвідношення ціни та якості, вкладених у його відновлення та розвиток. Україна залишається відданою цілям сталого розвитку, незважаючи на виклики та невдачі, які приносить війна.

В рамках сьогоднішніх подій в Україні, світовій спільноті доводиться переосмислити глобальні цілі сталого розвитку. Останніми роками в усіх розвинутих країнах найбільший фокус уваги був спрямований на екологію та довкілля. Але, як показала війна в Україні, без базового – миру, сталого розвитку економіки, справедливості, цінування життя та прав людини – до всього іншого можна просто не дожити, тому першочерговими пріоритетами сталого розвитку під час війни стали – соціально-економічні цілі розвитку держави.

Руйнівні наслідки від війни виявилися критичними для майже всіх внутрішньоекономічних показників, що зумовило за принципом доміно реакцію дисбалансу усіх макроекономічних показників не тільки в Україні, але і в інших Європейських країнах. Тому, вирішення пов'язаних з військовою агресією проблем шляхом міжнародно-правового врегулювання, санкційного тиску на економіку агресора, відновлення суверенітету і територіальної цілісності України, врегулювання міграційних процесів, реінтеграції тимчасово окупованих територій, боротьба з безробіттям і зниженням доходів населення має стати значним внеском у досягненні цілей сталого розвитку нашої країни.

Втрата людського капіталу та руйнування інфраструктури, зокрема енергетичної, унаслідок російських терористичних атак та проведення бойових дій зумовили глибоке падіння економіки в 2022 та 2023 роках та стримуватимуть її відновлення в майбутньому. Високий рівень ризиків та невизначеності зберігається, що ускладнює роботу бізнесу та фінансового сектору, проте макрофінансову стабільність підтримує значна міжнародна фінансова допомога.

Як зазначалося вище – існує значна кількість індикаторів, що відображають ступінь досягнення цілей сталого розвитку, але через те, що від початку російського вторгнення в лютому 2022 року в Україні було припинено публікацію багатьох статистичних звітів, тому в даному дослідженні були розглянуті тільки ті з них, по яких є офіційна інформація та ті, що в загальних рисах відображають соціально-економічну складову сталого розвитку України за досліджуваний період.

Основним макроекономічним показником, який характеризує сталий розвиток країни є ВВП. Динаміка даного показника дозволить відслідкувати загальні тенденції розвитку економіки країни в мирний час і порівняти їх з показниками під час війни.

Зміни ВВП України протягом 2002-2022 років представлено на рисунку 1.

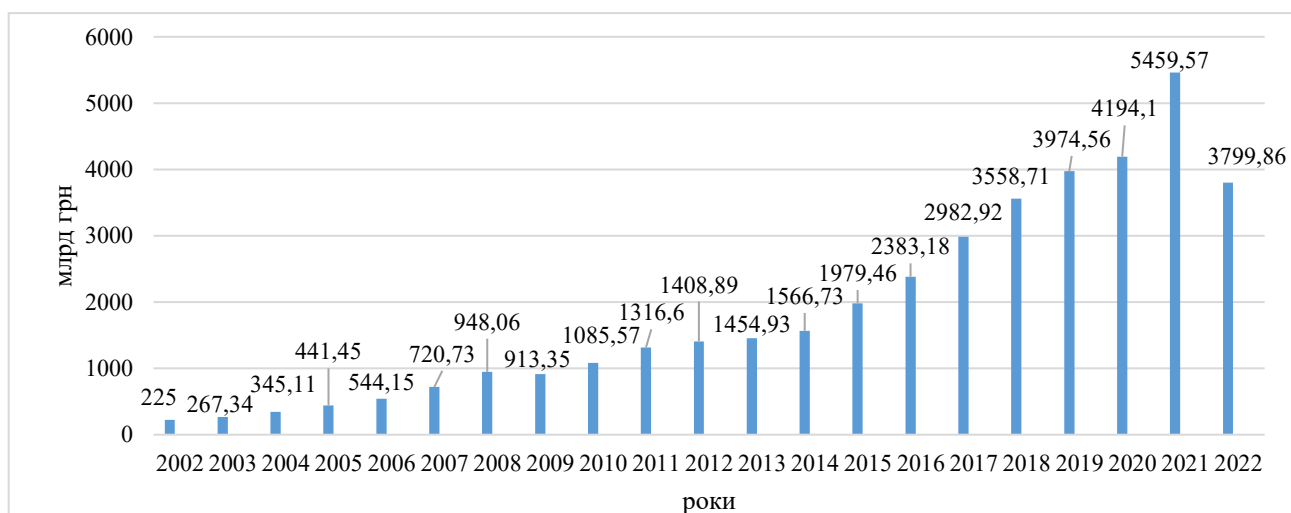


Рисунок 1 – Динаміка ВВП України у 2002-2022 роках [11]

З наведених на рисунку 1 даних видно, що економіка країни з кожним роком поступово розвивалась, підтвердженням чого є поступове зростання ВВП. Так у 2021 році даний показник зріс на 5233,76 млрд. грн порівняно з 2002 роком, що становило 2317,77%. Спостерігався загальний тренд до зростання рівня ВВП, за винятком зменшення даного показника у 2009 році через фінансово-економічну кризу в світі. Починаючи з 2010 року продовжилось зростання ВВП України. Однак

військова агресія росії проти України внесла суттєві корективи у тенденції змін даного показника.

Падіння ВВП України за підсумком 2022 року оцінюється на рівні 29,2%, це є об'єктивно найгіршим результатом часів незалежності, втім кращим, ніж очікували більшість експертів на початку повномасштабного вторгнення, коли оцінки варіювалися в межах 40-50% падіння ВВП і глибше [12]. Те, що економіка країни встояла не дивлячись на масштабне вторгнення росії посприяло, насамперед, успіхи сил оборони України на полі бою, злагоджена робота Уряду й бізнесу, системна фінансова підтримка з боку міжнародних партнерів, незламний дух населення, швидкість відновлення зруйнованих або пошкоджених об'єктів критичної інфраструктури вітчизняними службами, що дозволили втримати економічний фронт країни.

За даними Міністерства економіки України падіння ВВП у лютому 2023 року становить 26%, що є набагато кращим показником порівняно із січнем (32%). Оскільки у лютому 2023 року економічна активність поступово відновлювалася, враховуючи суттєве зменшення дефіциту електроенергії та скорочення тривалості відключень завдяки відновленню роботи всіх доступних видів генерації в енергосистемі, що в свою чергу покращило ситуацію в багатьох галузях економіки. Так, у транспортній сфері відбулося поступове відновлення активності по всіх ключових видах транспорту, крім авіап перевезень, діяльність яких поки не здійснюється через військові дії. Також дещо покращилася ситуація у тваринництві, яке поступово адаптується до складних умов функціонування, зокрема в регіонах, які відносно менше постраждали від війни та куди релокувалися фермери з прифронтових територій, суттєво покращилися очікування ділової активності сфери торгівлі, яка чутлива до змін попиту. Спостерігається поступове поліпшення ситуації і в будівельній сфері. Це сталося через те, що на деокупованих територіях активізуються будівельні роботи, зокрема з відновлення зруйнованих або пошкоджених житлових, виробничих, а також інфраструктурних об'єктів. Однак, також необхідно відмітити, що деякі сектори економіки постраждали досить сильно під впливом негативних наслідків війни, а саме гірничо-металургійний комплекс, який втратив в результаті російської окупації та руйнувань два великих металургійних комбінати у Маріуполі та закриття морських портів, через які експортувався значний відсоток вітчизняної продукції (до початку війни понад 62% усього експорту та 98% зернових культур транспортувалося морем). Лише один день блокади портів коштує Україні близько 170 млн дол.

Після глибокого економічного падіння вітчизняні підприємства поступово відновлюють операційну діяльність, адаптуючись до роботи в умовах війни та невизначеності. Головні перепони для поживлення їх роботи – проблеми з логістикою та втрати ринків збуту (до початку війни понад 62% усього експорту та 98% зернових культур транспортувалося морем.) Блокування морської інфраструктури України та обмежена пропускна спроможність залізниці спричинили логістичний колапс і розірвали виробничі ланцюги.

За оцінками Київської школи економіки, за підсумками 2022 року щонайменше 109 великих та середніх підприємств зазнали прямих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення та обстрілів. Загалом експерти оцінюють прямі та непрямі збитки України від війни більш ніж в 600 млрд доларів. З яких близько 138 мільярдів – це руйнування інфраструктури та виробництва.

Також, майже всі інвестиції під час війни заморожені. Нові інвестиції можуть бути пов'язані тільки з перебудуванням виробничих потужностей компаній (більше 1000 компаній подали заявки на участь у відповідній державній програмі), будівництвом житла для внутрішньо переміщених осіб та державними інвестиціями у відновлення окремих об'єктів інфраструктури. Вкрай високі ризики стримуватимуть значні приватні інвестиції у нові виробничі потужності чи модернізацію. Досвід Донецької та Луганської областей України, де російська агресія розпочалася у 2014 році, показує, що навіть за умов замороженого конфлікту без сильних стимулів та додаткових гарантій безпеки інвестиції навряд чи відновляться навіть у горизонті кількох років.

Банківський сектор втратив значну частину своїх активів у регіонах, що постраждали від війни, а також, за попередніми оцінками кількох банків, 50-70% грошового потоку від кредитів (відсотки та погашення). Проблеми з ліквідністю були успішно вирішені завдяки наданню НБУ бланкових кредитів рефінансування.

Таким чином, повномасштабна війна призвела до безпрецедентного падіння вітчизняної економіки. Макрофінансова стабільність значно залежить від міжнародної підтримки. Надходження від міжнародних партнерів допомогли знизити ризики для фінансування дефіциту бюджету та дали змогу надалі підтримувати міжнародні резерви на прийнятному рівні. Однак, темпи відновлення економіки України залежатимуть від тривалості війни, швидкості деокупації територій та від міжнародної підтримки.

Ще одним дуже важливим макроекономічним показником, який характеризує рівень

сталого розвитку країни є індекс споживчих цін (рисунок 2).

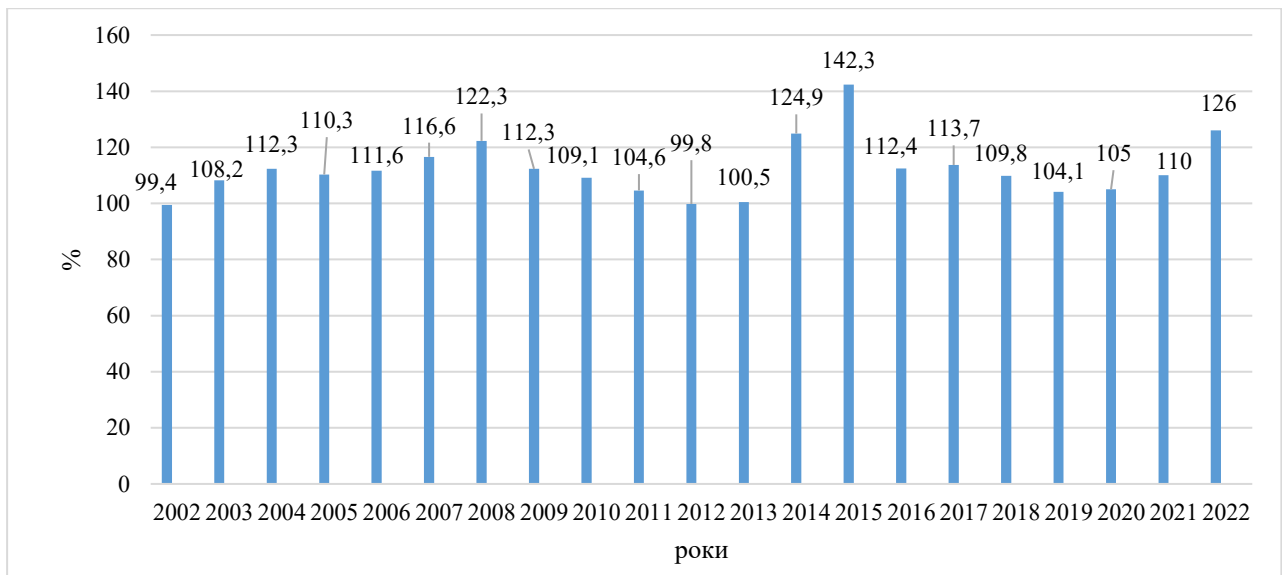


Рис. 2. Індекс споживчих цін у 2002-2022 роках [13]

За даними рисунку 2 видно, що протягом 2002-2022 років найвище зростання цін спостерігалось у 2015 році на 42,3%, а найменше – у 2002 та 2012 роках, тобто зниження рівня цін на 0,6% та 0,2% відповідно. За підсумками 2022 року інфляція в Україні становила 26,6%. Основними рушіями зростання цін залишаються фактори пропозиції: руйнування виробничих потужностей, зростання виробничих витрат, порушення логістики, обмежена пропозиція окремих товарів, зниження експорту. Свій внесок в інфляцію мали також коригування курсу гривні до долара США та високі темпи зростання світових цін. Однак, уряд країни і НБУ намагалися стримати зростання темпів інфляції завдяки підвищенню облікової ставки до 25% річних та її поступова трансмісія у ринкові ставки, а також за рахунок фіксації тарифів на житлово-комунальні послуги. Більшість цих факторів сповільнюватимуть інфляцію у 2023 році [14]. Однак, руйнування енергетичної інфраструктури в свою чергу посилюватиме тиск на ціни. НБУ передбачає утримувати високу облікову ставку тривалий час, спонукаючи цим банки надалі підвищувати та утримувати на вищому рівні ставки за депозитами, а це в свою чергу послабить тиск на валютний ринок, стабілізує фінансовий ринок та розвиток економіки країни, і, відповідно, сприятиме зниженню рівня інфляції.

Ми вважаємо, що також буде доцільним розглянути рівень заробітних плат, оскільки це один із показників, що свідчить про рівень добробуту населення, а також може говорити про його споживчу здатність, рівень життя та інші аспекти соціально-економічного розвитку. Дані, щодо розміру середньомісячної заробітної плати працівників по Україні з 2002 до 2022 року відображено на рисунку 3.

З рисунку видно, що показники середньої зарплати зростали з кожним роком. Так у 2021 році рівень зарплати зріс на 13638 гривень, або на 3627,1% порівняно із 2002 роком. Це свідчить про стабільне зростання оплати праці з кожним роком, що також є показником позитивних тенденцій розвитку економіки країни, та покращення добробуту населення.

За підсумками 2022 року середньомісячна заробітна плата в Україні склала 14859 грн. Це на 6% більше, ніж роком раніше. Відповідні квартальні дані оприлюднила Державна служба статистики. Згідно з даними Держстату, протягом 2022 року середньомісячна заробітна плата зросла проти показника 2021 року на 6,1%. Найбільшого рівня середньомісячна зарплата досягла за підсумками IV кварталу 2022 року – 16477 грн.

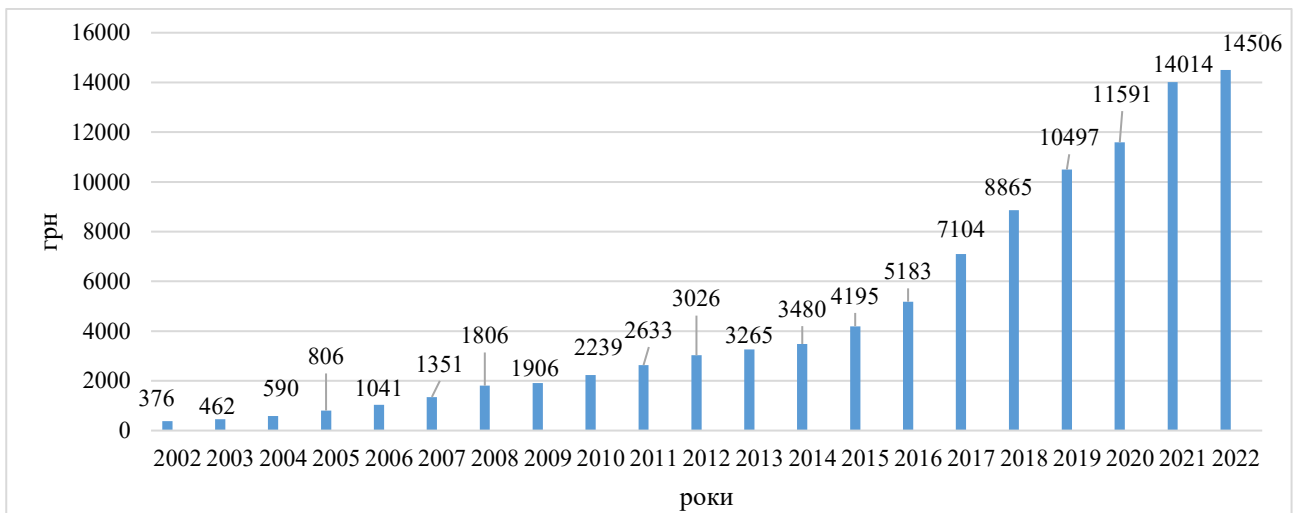


Рис. 3. Рівень середньомісячної зарплати штатних працівників у 2002-2022 роках [15]

Однак, коли ми говоримо про зростання заробітної плати, то обов'язково повинні враховувати ще індекс інфляції, а він у 2022 році досягнув 26,6%. Таким чином, зростання заробітної плати на 6% ніяк не перекриває зростання цін. Зниження реальної заробітної плати на фоні зниження ВВП і зростання темпів інфляції можна розглядати вже як наслідок негативного впливу зазначених індикаторів розвитку країни.

Військові дії внесли корективи у діяльність абсолютної більшості компаній на території України. На жаль, для багатьох роботодавців набуло актуальності питання перегляду умов оплати праці персоналу у бік зменшення. Під час війни середньомісячна заробітна плата працівників залежить від стану діяльності бізнесу, стабільності в тому чи іншому регіоні країни та рівня темпів інфляції.

До початку повномасштабної війни в лютому Україна стабільно просувалась у досягненні 15 із 17 Цілей сталого розвитку, і до того ж найбільший успіх досягла саме у скороченні бідності. Добровільний національний огляд України за 2021 рік показав зниження рівня бідності з 58,3 % у 2015 році до 43,2 % у 2018 році. Однак ці позитивні тенденції швидко змінюються: попередні прогнози ПРООН свідчать про те, що до 90% населення України може зіткнутися з бідністю чи бути вразливими до бідності, якщо ця війна триватиме ще один рік.

З іншого боку, Україна стикнулася із масштабною міграцією населення з регіонів де проходять активні бойові дії. Дана міграція спостерігається не тільки на території України, а й за її межі. Левова частка вимушених переселенців знайшла прихисток у країнах ЄС. ООН стверджує, що після початку великої війни з України виїхали майже 13 млн людей, повернулися 8,12 млн, а 4,77 млн отримали статус тимчасового захисту в країнах Євросоюзу. За оцінками Міжнародної організації праці, майже половина зовнішніх переселенців працездатного віку були раніше працевлаштовані, а дві третини мають вищу освіту. У середньостроковій перспективі втрата робочої сили суттєво сповільнюватиме темпи відновлення економіки та негативно вплине на попит на фінансові (банківські) послуги. Кількісний розподіл мігрантів між країнами Європи не є рівномірним, але їх наявність створює виклики для національних систем охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення та ринку праці даних країн. Відповідно підлягає перегляду, чи точніше, випробуванню на відданість ціннісним орієнтирам цілей сталого розвитку послідовність у діях тих країн, що прийняли українських біженців.

Бойові дії в Україні тривають там, де були зайняті 10 мільйонів працівників. Щонайменше 5 мільйонів людей втратили роботу. Така кількості безробітних вражає, якщо взяти до уваги, що, за даними Міжнародної організації праці, в Україні живуть 15-17 млн людей працездатного віку. Зрозуміло, що відповісти на питання про число безробітних складно, бо наразі жоден державний орган не знає, скільки всіх українців живе у країні. Зазвичай ці дані готує Держстат, однак після 24 лютого такі дослідження не проводяться [16].

В свою чергу, Національний банк оцінює рівень безробіття у 30%. Це означає, що 4,7 млн. українців перебувають у пошуку роботи і не можуть її знайти. Ці цифри складаються з 2,7 млн осіб за межами України, які хочуть повернутися зараз і почати працювати, і 2 млн – усередині країни. Про це йдеться в Інфляційному звіті НБУ [14].

В той же час військові дії на території України, негативно впливають також і на світову економіку, а саме за прогнозами МВФ у 2022 році вона зросте лише на 3,2% порівняно з 6% за підсумками 2021 року. У 2023 році спостерігається зниження зростання глобальної економіки до 2,7%. Тобто, прогнозуємий показник зростання світового ВВП у 2023 році самий низький з 2001 року, за винятком періодів світової фінансової кризи та гострих фаз пандемії COVID-19.

Таким чином, вторгнення росії на територію України несе глобальні проблеми для світової економіки, а саме це поглиблення продовольчої кризи. Уряд росії використовує глобальну продовольчу кризу як один із інструментів шантажу міжнародної спільноти, замість того щоб працювати разом для створення більш стійких продовольчих систем. Якщо росія і далі буде розвивати цей підхід, то наслідки будуть катастрофічними для багатьох регіонів планети. Як відомо, росія і Україна основними експортерами сільськогосподарської продукції на світовий ринок (наприклад, близько 30% світового експорту пшениці та ячменю). Через порушення експорту продовольства з обох економік ціни на світовому ринку різко зростають, спираючись на і без того тривожну тенденцію цін на продовольчі товари. Ще одну проблему на світовому ринку, яку продемонструвала війна в Україні, це наскільки нестабільною є глобальна енергетична безпека, яка безпосередньо пов'язана з поставками нафти і газу з росії. Європейські країни і досі не можуть вирішити дану проблему. Вирішення її потягне за собою необхідність будівництва нової нафтогазової інфраструктури, а це може потягнути за собою крах екологічної складової концепції сталого розвитку у світі. На сьогоднішній день світова спільнота ще не знайшла життєздатних альтернатив і це створює проблему в міжнародному співробітництві – що робити з недобросовісною стороною співробітництва, як захистити стійкість глобального співробітництва у досягненні сталого розвитку від спроб шантажу міжнародного масштабу. Ідея сталого розвитку спиралася на добровільному визнанні її всіма учасниками даного процесу, але сучасні події у світі, вимагають переосмислення основних концептуальних пріоритетів цілей сталого розвитку у світі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Війна в Україні запустила процес переосмислення концептуальних засад самої ідеї сталого розвитку. Аналіз окремих показників за останні 20 років та рік війни в Україні не дають можливості в повній мірі оцінити результати досягнення цілей сталого розвитку в Україні через активні військові дії на нашій території, оскільки для аналізу таких процесів використовують показники п'ятирічок. Поряд з цим стало зрозумілим, що війна створила серйозні перешкоди для досягнення таких цілей, як подолання бідності, можливість здобуття якісної освіти, подолання голоду, надання якісних послуг у сфері охорони здоров'я, досягнення благополуччя, надання доступу до чистої питної води, енергоресурсів тощо. Крім того, даний перелік можна доповнити негативними наслідками в напрямках досягнення інших цілей сталого розвитку, зокрема це будуть наслідки впливу військових дій на екологію, розвиток міст та територіальних громад, забруднення ґрунтів, води, нанесення шкоди довкіллю, негативний вплив на здоров'я майбутніх поколінь. Тепер, коли починаються обговорення щодо відновлення країни та економіки, цілі сталого розвитку мають використовуватись як орієнтир задля забезпечення якнайефективнішої відбудови України.

До початку повномасштабної війни в лютому Україна стабільно просуvalася у досягненні 15 із 17 цілей сталого розвитку, і найбільший успіх досягла у скороченні бідності. Добровільний національний огляд України за 2021 рік показав зниження рівня бідності з 58,3% у 2015 році до 43,2% у 2018 році. Однак позитивні тенденції швидко змінюються: попередні прогнози ПРООН свідчать, що до 90% населення України може зіткнутися з бідністю або бути вразливими до бідності, якщо ця війна триватиме ще один рік.

Зусилля у сфері відбудови України і гуманітарної допомоги мають бути взаємопов'язані для того, щоб гарантувати, що наша країна не втратить десятиліття власних здобутків. Досягнення цілей сталого розвитку в Україні можливе за умови, що існує сильна національна відповідальність за виконання порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року та надійні інституційні механізми. Для нашої держави важливо використати відновлення як можливість якнайефективнішої відбудови завдяки скоординованим і сталим крокам для більш зеленої, інклюзивної та справедливої України.

17 глобальних цілей Порядку денного до 2030 року, а також 169 відповідних завдань та 232 унікальні індикатори створюють належну основу для проведення роботи з відновлення на державному та регіональному рівнях через дві ключові складові. По-перше, вони стануть орієнтиром на етапі швидкої відбудови критичної соціальної та економічної інфраструктури. По-

друге, вони забезпечать основу для середньострокових і довгострокових зусиль щодо відновлення і розвитку завдяки підходу «відбудувати краще», а також виконання вимог для приєднання до ЄС. Цілі сталого розвитку та їхні ключові показники ефективності допоможуть формувати політику на національному рівні й сприятимуть її впровадженню на обласному та місцевому рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Reduction and predictability of natural disaster / eds. J.B. Rundle, D.L. Turcotte, W. Klein / Proceedings of the workshop «Reduction and predictability of natural disasters» held January 5–9, 1994 in Santa Fe, New Mexico. 2005.
2. Герасимчук З. Еколого-економічні основи формування та реалізації регіональної політики сталого розвитку (питання методології та практики): автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка». Львів, 2002. 47 с.
3. Тарасенко І. Методологічні основи сталого розвитку підприємств легкої промисловості: автореф. дис. ... докт. екон. Приазовський економічний вісник. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Київ, 2011. 32 с.
4. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
5. Багров М. В., Костріков С. В., Черваньов І. Г. До питання формалізації інвайронментального виміру сталого соціально-економічного розвитку суспільства. *Геополітика і екогеодинаміка регіонів*. 2008. В. 1-2. С. 5-15.
6. Нагара М. Б. Сталий розвиток: трансформація парадигми в умовах екологізації економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. №5-6. С. 36-42. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/816/892>.
7. Ханова О. В., Скібіна С. О. Сталий розвиток країн ЄС: методика й індикатори оцінювання. *Проблеми економіки*. 2017. № 3. С. 20-32.
8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
9. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року. Проект Закону України від 07.08.2018 № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>.
10. Україна. Добровільний національний огляд. Цілі сталого розвитку. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-10/VNR%20SDG%20Ukraine%202020.pdf>.
11. Номінальний ВВП України з 2002 по 2022 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
12. Міністерство економіки України скоригувало свою оцінку падіння ВВП в 2022 році до 29,2%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b30e854d-b47d-4806-82ac-bb6daa87fa51&title=Minekonomiki>.
13. Індекс інфляції (індекс споживчих цін) в Україні. Показники індексів інфляції в Україні у 2011-2023 рр. *Дебет-кредит*. 10.04.2023. URL: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/3>.
14. Інфляційний звіт, січень 2023 року. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2023-roku>.
15. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників по регіонах у 1995-2021 роках [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/szpshp_reg_rik.xlsx.
16. Вінокуров Я. Який реальний рівень безробіття в країні і що наразі з українцями, які втратили роботу, за рахунок чого вони виживають? Економічна правда. 8 грудня 2022 URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/8/694732/>.

REFERENCES:

1. Reduction and predictability of natural disaster / eds. J.B. Rundle, D.L. Turcotte, W. Klein / Proceedings of the workshop «Reduction and predictability of natural disasters» held January 5–9, 1994 in Santa Fe, New Mexico. 2005.
2. Herasymchuk Z. Ekoloho-ekonomichni osnovy formuvannia ta realizatsii rehionalnoi polityky staloho rozvytku (pytannia metodolohii ta praktyky): avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk: spets. 08.10.01 «Rozmishchennia produktyvnykh syl i rehionalna ekonomika». Lviv, 2002. 47 s.
3. Tarasenko I. Metodolohichni osnovy staloho rozvytku pidpriumstv lehkoj promyslovosti: avtoref. dys. ... dokt. ekon. Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk. nauk: spets. 08.00.04 «Ekonomika ta upravlinnia pidpriumstvamy (za vydamy ekonomichnoi diialnosti)». Kyiv, 2011. 32 s.4.
4. Sotsialno-ekonomichniy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv: natsionalna dopovid / za red. akad. NAN Ukrainy E. M. Libanovoi, akad. NAAN Ukrainy M. A. Khvesyuka. – K.: DU IEPSSR NAN Ukrainy, 2014. 776 s.

5. Bahrov M. V., Kostrikov S.V., Chervanov I.H. Do pytannia formalizatsii invaironmentalnoho vymiru staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku suspilstva. Heopolityka i ekoheodynamika rehioniv. 2008. V. 1-2. S. 5-15.
6. Nahara M.B. Staly rozvytok: transformatsiia paradyhmy v umovakh ekolohizatsii ekonomiky. Innovatsiina ekonomika.2021. №5-6. S. 36-42. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/816/892>
7. Khanova O. V., Skibina S. O. Staly rozvytok krain YeS: metodyka y indykatory otsiniuvannia. Problemy ekonomiky. 2017. № 3. S. 20-32.
8. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
9. Pro Stratehiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku. Proekt Zakonu Ukrainy vid 07.08.2018 № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>.
10. Ukraina. Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad. Tsili staloho rozvytku. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-10/VNR%20SDG%20Ukraine%202020.pdf>.
11. Nominalnyi VVP Ukrainy z 2002 po 2022 rr. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
12. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy skoryhuvalo svoiu otsinku padinnia VVP v 2022 rotsi do 29,2%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b30e854d-b47d-4806-82ac-bb6daa87fa51&title=Minekonomiki>.
13. Indeks inflitsii (indeks spozhyvchych tsin) v Ukraini. Pokaznyky indeksiv inflitsii v Ukraini u 2011-2023 rr. Debet-kredyt. 10.04.2023. URL: <https://services.dtki.ua/catalogues/indexes/3>.
14. Inflitsiinyi zvit, sichen 2023 roku. NBU. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2023-roku>.
15. Serednomisiachna zarobitna plata shtatnykh pratsivnykiv po rehionakh u 1995-2021 rokakh [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/szpshp_reg_rik.xlsx.
16. Vinokurov Ya. Yakyy realnyi riven bezrobittia v kraini i shcho narazi z ukraintsiamy, yakyy vtratyly robotu, za rakhunok choho vony vyzhyvaiut? Ekonomichna pravda. 8 hrudnia 2022 URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/8/694732/>.

PROBLEMS OF MANAGEMENT OF UKRAINE'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF WAR

Hennadii KAPINOS, Katerina LARIONOVA
Khmelnitskyi National University

The article outlines the essence and problems of managing Ukraine's sustainable development through the lens of wartime conditions. Different approaches to defining the concept of sustainable development are analyzed and it is noted that they all contain the common idea that sustainable development involves meeting the needs of the current generation and, at the same time, takes into account the needs and interests of future generations, and is also aimed at a harmonious combination of social, economic and environmental aspects, in order to ensure balanced growth. The original positions of ensuring the goals of sustainable development in Ukraine at the time of the beginning of the war were studied, and compared to these positions, the transformation in the conceptual perception of their achievement today was analyzed. It was noted that within the framework of today's events in Ukraine, the world community has to rethink the global goals of sustainable development, namely to focus its attention on the socio-economic component of the development process. It was determined that the devastating consequences of the war with Russia were critical for almost all domestic economic indicators, which led to a domino reaction of the imbalance of all macroeconomic indicators not only in Ukraine, but also in other countries of the world. It was noted that at the national and regional levels, the war in Ukraine created serious obstacles to achieving such goals of sustainable development as overcoming poverty and hunger; the possibility of obtaining a quality education; provision of quality services in the field of health care; achieving well-being; providing access to clean drinking water and energy resources, etc. The rethought concept of ensuring the sustainable development of Ukraine under the influence of military actions should become a reference point in the process of rapid reconstruction of critical social and economic infrastructure and provide a basis for medium- and long-term efforts to restore and develop the country, as well as fulfill the requirements for joining the EU.

Key words: sustainable development, goals of sustainable development, management of sustainable development, food and energy security, indicators of sustainable development.